

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA TIŠNJANSKE TRADICIJSKE
KULTURE**

MARIJANA LJUBIĆ

SPLIT, 2017.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA TIŠNJANSKE TRADICIJSKE
KULTURE**

**Studentica
Marijana Ljubić**

**Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 2017. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Crkveno-pučka baština.....	5
2.1. Advent	6
2.2. Badnjak.....	8
2.3. Božić.....	11
2.4. Silvestrovo.....	12
2.5. Nova godina	16
2.6. Sveta tri kralja	17
2.7. Pokladi	18
2.8. Korizma i Uskrs.....	20
2.9. Ivanja žetvena	21
2.10. Običaj na Svi svete.....	21
2.11. Martinja	22
3. Nekadašnji život.....	24
3.1. Krađa cvijeća	24
3.2. Bratimljenje	25
3.3. Prosidba	36
3.4. Svadba – pir	41
4. Zašto u Šibeniku nema vjenčanja tijekom svibnja?	41
5. Zaključak.....	42
Rječnik	45
Izvori.....	45
Literatura	46
Sažetak	47
Summary	47

1. Uvod

Usmena književnost najstariji je i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.¹ Usmena lirika, epika, drama, kao i poslovice i zagonetke, postoje od agrafijske etape ljudske duhovnosti i tradicija su pisanoj književnosti.² Mnogi povjesničari, filozofi, etnolozi i antropolozi navode da su Hrvati iz svoje izakarpatske prapostojbine u današnju domovinu donijeli jedino svoju tradicijsku kulturu. Ostatci te kulture mogu se vidjeti u suvremenim zapisima obrednih lirskih pjesama koje su pjevale Kolede, Ladarice, Kraljice, Dodole (Prporuše, Preporuše), kao i u obrednim pjesmama koje su se izvodile uz Božić, Jurjevdan (23. travnja), Ivandan (24. lipnja) i dr.³

Usmena je književnost tijekom povijesti promijenila nekoliko naziva. Nazivala se narodnom, folklornom, tradicijskom, seljačkom i pučkom književnošću. U Hrvatskoj se do devedesetih godina koristio naziv narodna književnost, ali je službeno zamijenjen nazivom usmena književnost. Hrvatska usmenoknjiževna znanstvena terminologija prihvatila je taj naziv jer je iz aspekta književnosti usmena književnost estetska, odnosno književna obavijest proizašla iz prirodne, tj. kontaktne komunikacije i svjedoči posredno o životu. Također se iz aspekta književnopovijesnog pojma „narodno pjesništvo“ usmena književnost orijentira prema autentično zapisanim ili snimljenim oblicima tradicijskog usmenog književnog izražavanja.⁴ Usmenu književnost čine: lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički) oblici i mikrostrukture (poslovice, zagonetke). Često se ovi oblici isprepliću pa ih je ponekad teško žanrovski odrediti. Usmena i pisana književnost uvijek su u međuodnosu pa se veliki pisci i dandanas inspiriraju tradicijskom kulturom i književnošću. Hrvatska se usmena književnost prenosi i pripovijeda stoljećima, a zahvaljujući njenom predanom zapisivanju, čuva se hrvatski nacionalni i vjerski identitet te potvrđuje duboka ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i civilizaciji.⁵

Tisno je najmlađe mjesto na otoku Murteru, a nastalo je na mjestu gdje otok gotovo dodiruje kopno. Otok Murter nazivan je Srimčem do 18. stoljeća. U 7. i 8. stoljeću, u vrijeme

¹ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 175.

² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 11.

³ Isto.

⁴ Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 44.

⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 12-13.

dolaska Hrvata u Dalmaciju, bio je pust, tj. bez starodalmatinskih Romana. Razlog je najvjerojatnije velika blizina kopna zbog čega ga Romani, koji su pred slavensko-avarskim najezdama uglavnom bježali na otoke, nisu htjeli koristiti kao zaklonište. Otok je naseljen u 10. stoljeću i već tada počinje gravitirati prema Šibeniku. Starija naselja na otoku su Jezera i Velo Selo (Villa Magna, današnji Murter), a mlađa Tisno i Betina. Naziv Tisno dolazi od položaja mjesta na dijelu otoka Murtera koji je najbliži kopnu i gdje je uzak, odnosno tijesan, kanal širok svega nekoliko metara.⁶

Prema narodnoj predaji, ali i mišljenju dijela povjesničara, Tisno je nastalo doseljenjem naroda u bijegu od Turaka. Mlečani i Turci vodili su u Dalmaciji šest ratova, a najvažnija posljedica prvog rata selidba je s kopna na otoke. Tisno se spominje 1474. kao dio murterske župe, a svoju župu dobiva 1548. posvećenjem crkve sv. Duha o čemu svjedoči natpis iznad ulaza u crkvu na jugozapadnoj strani i grb šibenskog biskupa I. Lučića Stafilića. Najstarijim dijelom Tisnog smatra se južni kraj pod nazivom Rât. Njega su najvjerojatnije naselili stanovnici Oštrice koja je bila udaljena oko 2 kilometra od otočnog dijela mjesta. Najstariji hrvatski naziv „Tischno“ nalazi se na nacrtu iz 1567. godine koji se danas nalazi u Muzeju grada Šibenika. Naziv Tisno spominju fra Andrija Kačić Miošić (1758.), Općina tišnjanska u svom „Oznanjenju“ 1830. i talijanski povjesničar Valentino Lago (1869.). U dvadesetom stoljeću prevodi se talijanski naziv za mjesto – Stretto te se naselje službeno naziva Tijesno. Bez obzira na to, narod ga je i dalje nazivao Tisno, a sebe Tišnjanima, u skladu sa svojim ikavskim izgovorom.

Crkveno-pučka baština

1.1. Advent

Riječ advent dolazi od lat. riječi *adventus* što znači dolazak, dohod, početak. Priprema za Božić tj. advent, počeo se slaviti negdje u 4. stoljeću. Prva nedjelja adventa ona je koja je najbliža svetkovini Sv. Andrije. Ponedjeljkom iza toga dana u crkvi počinju zornice. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se moli i pjeva u čast Majke Marije. Advent je vrijeme posta, molitve i sveukupne pripreme za Božić. Sastoji se od četiri nedjelje

⁶ Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: „Zrinski“, Čakovec, 1980., str. 34.

koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista.⁷

*Običaji vezani uz Božić imaju svoj posebni smisao i u srcu su svakog starijega Tišnjanina koji se sa sjeton sića kako je nekada sve bilo tako lipo i puno nekog svečanog raspoloženja iako je vladalo siromaštvo. U vrime prid Božić nije se pivalo. To je bilo vrime zaruke i samo se čekalo na Božić da se dobro ispiva i da se dobro izbala u kolu. To je vrime kad nije proša niti jedan blagdan, a da se popodne nije igralo kolo. To vrime nisu čekali samo mladi, već i oni stariji. Imali su prilike nagledati se mladoga svita kako se veseli i kako igra i tako se prisjetiti i svojih dana mladosti.*⁸

1.2. Badnjak

U folklornom smislu Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.⁹ Na taj se dan priprema hrana za Božić, blagoslivljaju se svetom vodom kuće, polja, vrtovi, članovi obitelji, drvo badnjak i sve ono što je jednoj obitelji vrijedno. Na taj se dan pripremaju božićne svijeće, bor i jaslice, posti se i moli te se iščekuje polnoćka nakon koje slijede badnji ophodi, čestitanja i zdravice.¹⁰

*Božić je počinja sa Badnjon večeri. Prije zalaska sunca odilo se u crkvu blagosloviti sviću koja se palila prije svakoga jela kroz božićne blagdane. Uvečer su svi morali biti okupljeni oko stola. U starije doba pod stol bi se tu večer stavljala ječmena slama koja bi tu stala sedan dana. U zadnje vrime ni stariji ljudi se ne sićaju da su to radili.*¹¹ Kazivač govori i o drvu badnjaku za kojeg Dragić kaže kako ga prvi puta spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Piše kako badnjak nisu palili samo južnoslavenski narodi, već i drevni Rimljani te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i ostali narodi. Najstariji spomen paljenja badnjaka u Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu Liber statutorum ciuitatis Ragussi iz 1272. godine. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije otpalo lišće. Druga je vrsta badnjaka – klada, panj ili truplo stabla, dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do

⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2007, str. 129-130.

⁸ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

⁹ Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No. 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399.

¹⁰ Isto.

¹¹ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, na otocima i u Istri koristio se najčešće panj masline ili česmине; u Lici, Slavoniji, Bosni i Hercegovini drvo cera ili hrasta.¹² O drvu badnjaku kazivač govori kako je to bio *centar oko kojega bi se odvija ceremonijal te večeri*. Kaže kako je najčešće *to bija veći maslinov suk, klada, kojega bi domaćin, glava kuće, na ramenu unija na vrata i svima nazva: „Na dobro van došla badnja večer!“ Svi okupljeni odgovorili bi: „Tako i tebi!“ Negdi bi se to ponavljalo po tri puta dok ga se ne bi stavilo na komin i zapalilo*.

Kazivač potom govori o molitvama koje su se molile na Badnju noć, a koje su, kako piše Dragić, trajale duže nego inače. U raznim krajevima molile su se različite molitve.¹³

Molitva bi počela nakon šta bi se nažgala svića i znala bi trajati i više o po ure. Dici bi to bilo dosadno pa bi dikod bilo i komedije. Molilo se najviše za mrtve i to do četvrtoga kolina. Molilo bi se i za žive, za one koji su u dalekomu svitu. Molilo se za one kojih se nema niko spomenuti, za one kojima se ne zna grob, za one kojima kosti u moru počivaju. Zatin bi se nastavilo za zdravlje i sriću u obitelji, za rodnu godinu i najzad za blagoslov sopre (sve ono šta se nalazi na stolu, šta je stavljeno i šta se misli postaviti tu večer). Nakon toga bi se kadilo. Spremija bi se mali kadenjak (komad važića) u koga bi se stavilo malo smole od bora i onda bi se kadilo postavljenu spizu na stolu, sve ukućane i badnjak na kominu. Dok bi se kadilo govorilo se:

Kud ja s tamjanom,

tu Bog s milošću, krepošću,

blagoslovom, darom njegovim,

o Isuse i Marijo, Vamin budi fala i slava.

Sveti Kuzma i Damjane,

koji pita lika ne tražiš mita

do svoje svete milosti, Amen!

¹² Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 230.

¹³ Isto, str. 243.

*Tako do tri puta! Na badnjak bi se stavilo svake spize pomalo, tako bi i on bija lipo okićen. Za tu večer na stolu moralo je biti više vrsta spize, nikako nije prolazilo bez onih obaveznih fritul bez kojih i nema pravoga Božića i božićnih blagdana.*¹⁴

Colić zapisuje kako se na Badnju večer postavljao komin badnjak (maslinovo drvo) koji bi se posipao žitom i zalijevao vinom. Na stolu bi bio *božićnjak* s božićnom svijećom u sredini i okićen bršljanom. Starješina kuće kadio bi tamjanom drvo badnjak i prostorije u kući te bi ih škropio blagoslovljenom vodom. Tada bi krenula molitva za mrtve od zadnjeg umrlog do pradjedova i prabaka. Žene bi kuhale fritule i ribu. Ispod stola bi se stavila ječmena slama koja bi tu stajala tjedan dana.¹⁵

1.3. Božić

Božić u narodu označava početak nove godine. Nakon polnoćke rodbina, susjedi i prijatelji božićaju se ili mirobože. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na Dan sv. Lucije. Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo, a odgovara se I s tobom Bog dao zajedno. Darivanje je također stara narodna tradicija. U prošlosti se često darivala crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i svi oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva božićnica.¹⁶ Kazivač, opisujući tišnjanske božićne običaje, spominje ranojutarnju božićnu misu koja se održavala u četiri sata ujutro. O tome govori i Dragić opisujući običaje mjesta Murtera na istoimenom otoku na kojem se nalazi i Tisno te za tu misu spominje naziv *jutrenja*.¹⁷ Kazivač govori kako se *na misu odilo drugo jutro u četiri ure. Kad bi završilo u crkvi, onda bi se odilo u čestitanje. Pivanje bi se čulo iz svake ulice i iz svake kuće. Pisma je tako spivana da je to ujedno i bila čestitka domaćinu i svima u kući:*

Na dobro vam došlo porođenje,

Sveti Stipan njegovo mučenje,

Na dobro vam došlo mlado lito

¹⁴ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

¹⁵ Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: "Zrinski", Čakovec, 1980., str. 148.

¹⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 142.

¹⁷ Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius, god. 2, br. 2, Split, 2009., str. 155.

i Tri kralja, moja zlatna kito!

Da ste zdravo vi domaći ljudi,

koji spava, nek se probudi.

Mi smo došli do vaše avlije,

dajte nam se napiti rakije!

Popodne bi se zadnja kitica izminila pa bi glasila:

Mi smo došli do vašega dvora,

dajte nam se napiti opola!

Evo još nekih koje su se pjevale na taj dan:

Božić ide, svak ima veselja,

a ja jadna tuge i ćemera.

Evo novo sad nastaće lito,

dušmanima ne došlo čestito.

Oj, Božiću ako Bog da sriću,

biću virna ja svojen mladiću.

Biću virna, zlato ću primiti,

sekrvici časti ću nositi.

Oj, Božiću ako Bog da sriću,

biću virna ja mojen mladiću.

Bit ću virna, primiti ću dare

jer san cura od ljubavi prave.

Popodne bi večernja misa bila malo ranije da bi se mladost nakon tolikoga vrimena mogla malo nabalati kola i napivati. Svi koji su mogli, popodne bi izašli na Rudinu i sve bi se dalo u pivanje. Stariji ljudi dali bi se po konobama dok bi mlađi igrali kolo, a kad bi se umorili balati, opet bi išli pivajući kroz ulice. Kolo se uvijek igralo na Rudini oko štandarca na kome se vijorila zastava:

Kolo igran, do kola mi nije

kad u kolu moj se dragi smije.

Vanka kola sekrva me gleda,

šta me gledaš kad mi sina ne daš.

Igran kolo, rasparan postole,

neman draga da mi kupi nove.

Otela ga moja drungarica,

na srcu joj izašla ranica.

Igran kolo, lupan cipelama,

niko ne zna šta je među nama.

Ovi moji postoli žuti

nisu skupi kad ih dragi kupi.

Kolo igran kod Svetoga Roka,

svaka cura kod svojega momka.

Ja se vatan kraj svoje ljubavi,

ja se vatan, a on me ostavi.

Kad bi se zapivala ova zadnja pisma, onaj ko bi vodiya kolo, pušta bi krug i on prvi, a svi ostali za njin igrajući bi se uputili do crkvice svetoga Roka. Tamo bi se nekoliko puta okrenuli i opet bi se vratili nazad.

Lipo li je u kolu igrati

kad se dragi kraj mene uvati.

Ja mu kažen pusti me iz kola,

mene boli desna ruka moja.

Božići su dani od radosti,

meni moji leže u žalosti.

Radi moga sivoga sokola

šta ne leti po mojin dvorima.

Kolo se igralo ako je bilo lipo vrime sve do Zdravo Marije, a onda je već svak mora biti u kući. Tako se to ponavljalo za svih božićnih blagdana.¹⁸

1.4. Silvestrovo

Silvestrovo ili u Dalmaciji Savistrovo dan je Svetoga Silvestra (31. prosinca). Sveti Silvestar bio je papa, a uz njega se vezuje nekoliko legenda. Prema jednoj Silvestar je krstio Konstantina I. Velikoga koji se potkraj života kajao zbog okrutnosti koje je počinio tijekom života i molio ga da ga krsti i tako očisti od grijeha. Car Konstantin I. Veliki nakon toga izdao je zapovijed da se u cijelom Rimskom Carstvu mora štovati Isus Krist kao jedini pravi Bog. Milanski edikt objavio je godine 313., a njime je kršćanstvo postalo slobodnom vjerom.

Kod Hrvata kult svetoga Silvestra raširen je i najbolje je vidljiv u brojnim vjerskim običajima, ophodima, obredima, kao i crkvama posvećenima svecu. Silvestrovo karakteriziraju mise zahvalnice, škropljenje čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale. Zadnji dan u godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za

¹⁸ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

nadolazeću. Toga se dana u crkvama slave mise zahvalnice. Kazivač nije pripovijedao ni o kakvim posebnim tišnjanskim običajima vezanima uza Silvestrovo, ali može se pretpostaviti da su u prošlosti postojali običaji slični onima u ostalim mjestima na otoku Murteru. Tako Dragić piše da se nekoć u Murteru, na Giginoj glavici i Na kuće, palio veliki cvitnjak (vatra) na Staru godinu, Svetoga Savistra i Veliku Ivanju. Cvitnjak se ondje zvao kuleda. Na Staru godinu oko kulede sakupljalo se cijelo selo, bilo bi obilje pića i hrane te se pravilo veliko slavlje uz kolo, pjesmu i veselo razgovaranje.¹⁹ Koledu je kazivač spominjao u vezi s običajima za Badnju noć.

1.5. Nova godina

Stara godina završavala je molitvama i škropljenjem čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale. Nova godina, Mlado lito ili Počelo veliki je blagdan. Čestitalo se rukujući i ljubeći se uz riječi: „Na dobro vam došla Nova godina“. Najčešće se odgovaralo s: „I s tobom Bog dao zajedno“. Na taj su dan djeca dobivala jabuke u koje su stavljeni novci. Stari bi se svijet prisjetio svojih najmilijih te bi se rasplakao. Na Murteru, na Mlado lito ujutro, svako bi dijete od matere dobilo veliku jabuku ili naranču pa bi najprije išlo čestitati ocu.²⁰ Kazivač pripovijeda kako je posebni običaj čestitanja *bija za Mlado Lito - Novu Godinu. U staro doba uranila bi seoska ronda pucajući iz pušaka i kubura i najprije bi išli čestitati načelniku općine i glavaru mista, a nakon toga i župniku. Između dva rata to je radila limena glazba glazbenog društva „Hartić“.* Prijatelji su međusobno odili pivajući kod drugoga. U pismi bi rekli sve:

Došli smo vas pozdraviti

kao drage prijatelje.

I nazvat vam dobre dane, dobre dane od Božića.

Po Božiću Stipan Sveti, za Stipanon Ivan Sveti.

Za Ivanon svi Mladenci, za Mladencim Mlado Lito.

Rodilo van vino, ulje, žito

¹⁹ Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 303-312.

²⁰ Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius, god. 2, br. 2, Split, 2009., str. 157.

i ostala svaka sidba koja van je od potriba.

Ovdje, ondje,

na dobro van Mlado Lito dojde!

Ako bi bilo veselo društvo, koje je imalo taj običaj izvoditi u klapi radi zabave, veselja, pivalo se svega:

Otvorite ormarune,

izvadite botoljune.

Otvorite škafetine,

izvadite galetine

Ovdje, ondje na dobro van Mlado Lito dojde!

Ako bi se išlo kod župnika, njemu bi se zapivalo:

Došli smo van cito, cito

i nazvati Mlado Lito.

Naš Kurate poštovani

i od puka odabrani.

Ovdje, ondje,

na dobro Van Mlado Lito dojde!

U pismi se čestitalo na više načina:

Draga moja, u tvome dvoru

čestitan ti ja godinu novu.

Čestitan ti tebi i tvojima,

draga moja, za dugu godinu.

Ima san dva stričeva sina

po imenu Stefana i Pina.

Oj, Stefane, moja zlatna kito

na dobro ti došlo Mlado lito!

Popodne nikako nije moglo projti bez kola:

Igran kolo milo do miloga,

moj u vojsci nema do nikoga.

Piši, dragi, na biloj karti

kako ti je u marini stati.

Igran kolo, do kola mi nije

kad od mene dragi mi se krije.

Kad u kolu nema moje sreće

Jer mu mati u kuću me neće.

U kolu se pivalo o svemu i svačemu, a najviše o ljubavi. I onoj lipoj i onoj manje lipoj. Pivalo se o lipoti sela i rodnoga kraja, a kad bi već bilo vrime za pojti doma ženskima, muški su imali običaj pojti po kućama, obično onih koji su bili u klapi. Ukućanima, koji su bili doma, zapivali bi:

Dobra večer vi koji ste gori,

izajdite i dojdite doli.

Donesite vina i rakije

da se nama društvo ponapije.

Da mi se je napiti opola

I pojisti mrvicu ugora.

Srcu bi mi puno lašje bilo

Kad bi se opola napilo.

Za bolje dobiti se napiti, da im lašje dadu, zapivali bi:

Zapiva bi, al ne mogu vrlo

jerbo mi se osušilo grlo.

Da mi ga je napojiti,

čulo bi se do grada Skradina.

Ako bi se rastajalo društvo i odilo svaki svojoj kući, onda bi zapivali:

S ovon pismon ja ću završiti,

svoje društvo milo pozdraviti.

Zbogon ostaj, moje društvo milo,

sutra opet da bi skupa bilo.

Ženske bi na rastanku obično zapivale:

Drugarice, ura je deveta,

svaka svojoj kući da se šeta.

Sve su noćne pospavale tice,

laku noć, ti moja drugarice.²¹

²¹ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

Na Novu godinu odnosno Mlado lito, ronda je uz bubnjeve, zastavu i pucanje iz pušaka i kubura išla u čestitanje općinskom načelniku i mještanima. Selom su hodali i djeca i mladi čestitajući svima. Djeca su u ruci nosila jabuku u koju bi im, oni kojima su čestitali, stavili nešto metalnog novca. Mlađi je svijet pritom znao pjevati:

Došli smo vas pohoditi

Kao dobre prijatelje

I zaželit dobre želje,

Ovdje, ondje,

Na dobro vam Mlado lito dođe.

Izvadite botoljune,

Izvadite škafetine,

Izvadite baškotine,

Ovdje, ondje,

Na dobro vam Mlado lito dođe.

A za našu trud i muku

Ispecite jednu tuku,

Ovdje, ondje,

Na dobro vam Mlado lito dođe.²²

1.6. Sveta tri kralja

Sveta Tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće (6. siječnja) blagdan je kojim završava božićno razdoblje. U prošlosti se još nazivao blagdanom Tri mudraca od istoka. Na taj se dan

²² Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: "Zrinski", Čakovec, 1980., str. 148.

u crkvama blagoslivlja voda koja se čuva do idućeg Bogojavljenja i kojom domaćin u određene dane i po potrebi blagoslivlja ukućane, stoku i imanje. Na taj se dan iznosi ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak i ostavlja u vinogradu ili voćnjaku i sl. i služi kao zaštita od neвременa i za uspješniji rod. Također se iz kuće uklanja božićni bor. Toga dana župnik blagoslivlja kuće i iznad ulaznih vrata napiše G + M + B (početna slova imena mudraca: Gašpar, Melkior i Baltazar). Stari je običaj da se za ovu prigodu priprema *podil* za župnika. *Podil* čine pršut i suho meso, grah i novci.

Uoči Bogojavljenja na Murteru se blagoslivljala voda, a dan prije mise održala bi se procesija. Na trgu zvanom Koledišće crkveni bi pjevači ručali ono što su im vjernici dali u ophodu. Svaka kuća trebala je dati po komad drva za oganj - koledu. Ljudi, koji su po kućama skupljali drva, zvali su se koledari. Kad bi se skupila drva i odnijela na Koledišće, užgala bi se koleda i skupio bi se svijet iz cijelog mjesta. Tu bi se pjevalo, igralo i *vicijalo*. Djeca bi preskakivala oganj. Katkad bi se zapalile dvije koleda: jedna na Koledišću, a druga na Rudini. Natjecali bi se čija će koleda biti bolja. Koledari su bili dužni čuvati svoju koledu sve dok se ne ugasi. Na trgu zvanom Koledišće često su se skupljali mještani da tu raspravljaju. U stara doba tu je bila i vijećnica. Običavali su *tote dojt* ugledniji ljudi iz cijeloga otoka radi kakovog dogovaranja. Tu se nalazi i stup na komu je *šandarac* za bandiru.²³

*Za Tri Kralja, kad bi popodne svršija blagoslov kuća, nakon zadnje mise toga dana, skupija bi se svit ispid popove kuće ili ako bi puhala jaka bura, onda bi se skupija na Maloj Rudini. Dok bi igralo kolo, župnik je sa ponistre posipa sa mendulama, orisima i suhima smokvama. Na zavitne dane kolo se obavezno igralo oko svetoga Roka. To bi bilo na 7. i na 27. siječnja. S tim bi ujedno i završavali božićni blagdani i narodno veselje.*²⁴

Na blagdan Tri kralja vršio se blagoslov kuća. Do druge okupacije mjesta župnik je blagoslivljao kuće na Ratu, a prije toga blagoslovio bi kuću općinskog načelnika. Svećenik, koji bi blagoslivljao kuće od „iza Brošćice“ prema mjestu, najprije bi blagoslovio prostorije općine, suda i škole. Običaj je bio da se poslije ručka s prozora kuće župnog ureda bacaju *bajame*, kolači i smokve (skupljene u blagoslovima kuća) na kolo koje je tu igralo.²⁵

²³ Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius, god. 2, br. 2, Split, 2009., str. 157-158.

²⁴ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

²⁵ Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: "Zrinski", Čakovec, 1980., str. 149.

1.7. Pokladi

Razdoblje od Očića do Čiste srijede narod naziva se mesoija. Sv. tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od 7. siječnja do Čiste srijede razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). Pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta bi se tri dana gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred Korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. U tome razdoblju povorke maskiranih ljudi išle bi u ophode. Sudionici su često bili odjeveni u ogrtače od ovčje vune, a oko pojasa su im na konopu visjela zvona. Na glavi su uglavnom imali maske nekakvih rogatih spodoba, a u ruci su nosili štap ili toljagu. Sudionici, koji nisu imali maske, lica bi zacrnili pepelom ili ugljenom. Oni su se u povorci međusobno sudarali, a njihova su zvona proizvodila buku koja je plašila malu djecu.²⁶

Maskiranje svoje korijene vuče još od pretkršćanskih vremena. Nekoć su se mladi maškarakali išaravši lice ili stavljajući krpe na nj, muški bi se obukli u ženske i obratno pa bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna.²⁷

*Za poklade se prije svako obukiva u svašta šta ni vragu ne bi palo napamet. Odilo bi se od kuće do kuće, najviše u grupama. Kada bi došli nekome u kuću, pokladi bi bili počašćeni sa svin onin šta bi kuća mogla dati. Po ulicama dica su znala vući stare važine, a najviše komoštra da se očistu jer nakon poklada dolazi veliki, dugi post. Na zadnji dan poklada bi bilo suđenje pokladu-krnevalu. Držala bi se govorenja kroz koja bi se šibalo po svemu šta priko godine nije valjalo u mistu. Svi ti grisi pripisali bi se tomu pokladu, da je on za to sve kriv, posli bi ga se osudilo na smrt i užeglo.*²⁸

1.8. Korizma i Uskrs

Korizma obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa, a počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Kršćani se za Uskrs pripremaju molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima. U Korizmi se ispovijedaju kako bi mogli u miru slaviti Uskrs. Korizma ima šest nedjelja, a svaka od njih ima svoj naziv. Prva korizmena nedjelja zove se

²⁶ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, Vol.3 No.3 Ožujak 2011., str. 134-135.

²⁷ Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8/1, Zadar, 2013., str. 158.

²⁸ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica. Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje kršćanska je svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj se dan slavi Isusov ulazak u Jeruzalem, opisan u sva četiri evanđelja (Marko 11:1-11, Matej 21:1-11, Luka 19:28-44, i Ivan 12:12-19). U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se za vrijeme sv. mise čita izvještaj o Isusovoj mucu. Na Cvjetnicu, ponegdje i na Veliku subotu, mladi su se umivali izvorskom vodom u koju se dan ranije stavljalo tek ubrano proljetno cvijeće. Cvjetnica se obilježavala misom na kojoj se pjevala Muka po Mateju, a nakon nje izlaganje Svetootajstva za četrdesetsatno klanjanje.

Završetak Korizme najbogatiji je vjerskim događajima. Sveto trodnevlje slavi se četvrtak, petak i subotu, dostojanstveno i primjereno podsjećanju na Isusovu smrt. Crkveni obredi u davna vremena nisu graničili s kazališnom predstavom kao danas kad imamo uprizorene događaje Velikog četvrtka i petka, ali njihova bit postojala je i onda. Na Veliki četvrtak zašutjela bi crkvena zvona i ponovno bi se oglasila tek na Uskrs ujutro. Na Veliki petak nije se smjelo raditi, a ako se baš moralo, svećenici su propovijedali da se sebi može na Veliki petak raditi do podne, a poslije podne se može raditi samo drugomu. Na Veliki petak puk i svećenici između sebe podijelili bi uloge, od Isusa, Petra, Pilata do Jude. U Murteru u Velikoj *šetemani* skupljali su se puževi po polju. *Na Veliki petak, kad bi bila procesija okolo sela, svit bi uljem nalio puževe u koje bi se stavio stinj i s tim puževima iskitili bi se pragi prozora i vrata i onda bi se to upalilo.* Taj dan i na Uskrs blagoslivljao bi se puk, selo, poglavar sela, djeca, vojska, mornari na moru, udovice. Ribari bi na Srcelima iznijeli svoje *arte* da se blagoslove. Onda bi se govorilo: „*Blagoslovi, Bože, naše brode da nan budu trate plodne, neprijatelj oni hudi nikad da nan ne naudi. Masline i sva stabla, vela i mala, blagoslovi, Bože, zla živina da ne tare naše polje. Sačuvaj nas živine koja namin sad zlo čine!* Na Veliki petak pjevana je Muka po Ivanu, a potom se otkriva zastrto drvo križa koje je na Gluhu nedjelju prekriveno ljubičastom koprenom. Zatim bi slijedila procesija koja je polazila od crkve sv. Mihovila. Prvi ide križ privezan bijelom trakom koja simbolizira odjeću u kojoj je Isus bio položen u grob. Iza križa idu djeca s *kandelama* u ruci. Iza djece idu muški s upaljenim *kandelama*, a iza njih baldahin koga nose četiri crkvinara (habricera). Ispod baldahina je svećenik sa Svetim otajstvom koje je također prekriveno bijelim *lancunom*. Ispred baldahina idu dva stražara Božjega *greba*, sa strane tri, otraga dva, a u sredini vođa straže. Iza baldahina ide zbor, a iza njega seoske vlasti. Svi prozori na kućama i *lantaman* svijetle svijećama.

Ribari i žene, koje bi bile u to doba na *Kurnatima*, palili bi vatre tako da bi procesija, kad bi stigla na Zadvorje, vidjela plamen s Kornata. Nitko živući nije smio dirati u zemlju na Veliki petak. *Kopati, dirati u zemlju, a to bi se reklo raniti zemlju, oti dan se nikako ni smilo.* Nigdje Hrvati katolici na taj dan ne obrađuju zemlju jer je na taj dan Isus počivao u zemlji. Na Veliku subotu bio je blagoslov vode na popodnevnoj misi nakon čega je išla procesija oko crkve uz pjesmu Kad uskrsne Isus sveti. Cijelo vrijeme Kristove smrti zvona su nadomještale *čičajke* (čegrtaljke). Na Bijelu (Veliku) subotu svaka djevojka u Murteru trebala je posijati murtelu. *Isti dan, kad bi u crkvi proslavila zvona, svaki onaj, koji bi se našao blizu vode, trebao se umiti, a matere su na brzinu oblačile dicu u bilo, veštu oli gaće.*

1.9. Ivanja žetvena

Blagdan Svetoga Ivana Krstitelja (24. lipnja) zauzima važno mjesto u hrvatskoj tradiciji. Ovaj svetac nosi ime Krstitelj jer je krstio Isusa Krista u rijeci Jordan. Zadnji je starozavjetni prorok, a sin je starozavjetnog svećenika Zaharije i Elizabete, Bogorodičine rođakinje. U hrvatskoj tradiciji uoči blagdana Svetoga Ivana Krstitelja seljaci su po poljima palili male krjesove kako bi dozvali sunčanu toplinu s vjerom da će im tako polja bolje roditi, a te bi običaje pratila zvonjava crkvenih zvona. Riječ je o jednom od panspermijskih²⁹ običaja koji su u srži arhetipske prekršćanske kulture. Narod je te običaje kristijanizirao te ih vezuje uz kršćanske blagdane.³⁰

U Tisnom na otoku Murteru 23. lipnja, „uoči Ivanje žetvene”, vršilo se paljenje kolede. Običaj paljenja krjesova na taj dan bio je prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i dr. Neki etnolozi paljenje ivanjskih krjesova interpretiraju kao ostatak Sunčeva kulta.³¹

Na dan prije Ivanje žetvene palija se veliki oganj „koleda“ koji se priskaka. „Od Ivanje do Ivanje da me glava ne zaboli“, tako bi govorili oni koji bi priskakali oganj. Dica bi na puno mista palili male kolede tako da bi se činilo ka da cilo misto gori. Oko kolede bi se,

²⁹ Naziv panspermijski nastao je od grčkih riječi: pan = sve, svako, sperma = sjeme. Taj naziv može se kroatizirati u naziv plodonosni, obiljenosni itd. Panspermijski običaji, obredi i ophodi prepleću se sa simpatičkim obredima.

³⁰ Dragić, Marko, *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*, Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2016, str. 177.

³¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 57.

*naravno, balalo kolo. Izmišalo bi se odjedanput sve: pivanje, vika, zvonjava zvona, smih, dozivanje...*³²

1.10. Običaj na Svi svete

Blagdan svih svetih (1. studenoga) slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa Bonifacije IV. (608. - 615.) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko godine 610.). Papa Grgur III. (731. - 741.) uveo je svetkovanje 1. studenoga kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio svim svetima. Dušni dan (spomen svih vjernih mrtvih) spomen je kada se Crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Slavi se 2. studenoga, a ako je tog datuma nedjelja, onda se slavi 3. studenog. Papa Benedikt XV. (1914.-1922.) ozakonio je godine 1915. da svi svećenici tog dana prikažu tri mise: jednu za vjerne mrtve, drugu na papinu nakanu i treću na nakanu dotičnog svećenika. Svi sveti i Dušni dan povezani su blagdani i podrazumijevaju odlazak cijele obitelji na groblja, paljenje svijeća, kićenje grobova cvijećem. Pritom je nekoć cvijeće moralo biti iz vlastitoga vrta, a svijeće su bile voštane.³³

*Na Svi svete bija je običaj da mladić divojci, koja mu se sviđa, pokloni favetu. Faveta je bija kolačić od bajama, jaja, cimeta i ruma. Prije je u Šibeniku bija popularan i dosta se proizvodi, a danas to više nije slučaj. Ako bi divojka prihvat'la favete od svog mladića, to bi njemu bija znak da se i on njoj sviđa. Kasnije, divojka bi mladiću poklonila crvenu jabuku ako bi joj se i dalje sviđa i to bi bija znak da oboje razmišljaju o zajedničkon životu.*³⁴

1.11. Martinja

Sveti Martin stoljećima je jedan od popularnijih svetaca u Katoličkoj crkvi. Rodio se u rimskoj Sabari oko godine 315. (na području današnje Mađarske) kao sin rimskoga tribuna. U katoličkoj se hagiografiji sveti Martin ističe kao prvi svetac koji je imao svoj blagdan premda

³² Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

³³ Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010., str. 484.

³⁴ Zapisala sam 2013. godine u Šibeniku. Kazala mi je Marija Ljubić (djev. Nakić) rođena 1941. u Mirlović-Zagori.

nije bio mučenik, nego se istaknuo svojim milosrdnim djelima, biskupskom službom i kršćanskim životom.³⁵ Blagdan se slavi 11. studenoga.

Martinja u Tisnomu nije bija dan kad se krsti mast u vino ili kad se provaju vina. Vina se u Tisnomu provaju na Svisvete, 1. studenoga. Martinja je bila dan fešte u Tisnomu, pazarni dan, dan kad bi u Tisno dohodilo puno svita iz drugih mistov, dan pivanja, dan balanja, zaručivanja.. U stara doba Martinja je u Tisnomu stvarno nešto značilo.

Boga molu sve tišnjanske vile

da in Bog da na Martinju vrime,

da se mlade kola naigraju

i tišnjanskih momak nagledaju³⁶.

2. Nekadašnji život

Kad bi došlo vrime od kopanja i sijanja, to nije bija razlog da se ne bi više pivalo i veselilo. Nije prošla nijedna nedilja, ako bi bilo lipo vrime, da se nije skupila klapa i muških i ženskih pa da zapivaju kroz selo. Za lipa vrimena, nediljon, iz svake se ulice i iz svake bute moglo čuti pivanje. Kad govorimo o pivanju, možemo slobodno reći da se pivalo uvik. Kad se odilo u polje, di god bi se našlo više od dvoje, odma bi zapivalo. Iako je seljak u Tisnome bija dosta siromašan, živilo se prilično siromaški, svaku je prigodu koristija da se razveseli, našali i nasmije. Malo je bilo onih koji su se na šaljive primjedbe ljutili. Svak je bija spreman da šalu primi, a isto tako i da se on našali na račun nekoga drugoga. U šali su zaboravljali na težak život kojega su vodili. Malo je bilo onih koji su imali vlastite zemlje. Zemlju su imali zemljoposjednici i Crkva, a seljak je bija kmet koji je zemlju obrađiva i bija je dužan dati godišnji prihod.

Svu šalu su opet izvodili i govorili u pismi:

³⁵ Vulić, Sanja, *O pučkim imenima blagdana sv. Martina i martinjskom nazivlju u čakavštini, štokavštini i kajkavštini*, Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi, Vol.XLI No.1-2 Studeni 2013., str. 95-96.

³⁶ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

*Ono su ti onih sedan momak
koji nisu nikad kod divojak.
Ne znaju se ni curi javiti,
a kamoli ljubav sprovoditi.*

*Govore mi da se slabo hranin,
boba, zelja niko mi ne brani.
Kruva, smokav, sve do mile volje,
šta očete da van kažen bolje.*

*Imala san jednu kokošicu.
Pobigla mi gori u Brošćicu.
Za tri dana nije ništa ila.
Po putu je bravince kupila.*

*Otišla san gori u Brošćicu,
dozivala moju kokošicu.
Vrati mi se, moja kokošice,
ranit ću te zrnjen od šenice.*

*Vesela san ja i sva Brošćica,
vratila se moja kokošica.
Vratila se pa u gnjizdo sila,
kokodače da je jaje snila.*

Najstarija je pisma tipa rugalice, a ritko se ili nikako pivala zbog malo neobičnog načina pivanja:

Skokni kolo da skoknemo, ej, oj, da skoknemo!

Da se dvoru potegnemo, ej, oj, da se dvoru potegnemo!

Kome ću se potegnuti, ej, oj, kome ću se potegnuti!

Onoj mojoj zloj sekrvi, ej, oj, onoj mojoj zloj sekrvi!

Koja me je potvorila, ej, oj, koja me je potvorila!

Da san muža glavnjon bila, ej, oj, da san muža glavnjon bila!

*Nisan ga se ni dodila, ej, oj, nisan ga se ni dodila!*³⁷

Riječ je o šaljivim pjesmama koje su se najčešće izvodile na sijelima (prelima) i u svatovima. Karakterizira ih humor i ironija. One pjevaju o svekrvi, mužu, djeveru, zaovi, jetrvi. Neke od tih pjesama kroz šalu poučavaju.³⁸

2.1. Krađa cvijeća

*Nije bilo divojke koja nije uzgajala cvijeće, ali jedna im majko kada bi doša dan da muški iđu u vojsku, to su bili dani kad bi oni krali divojkama cvijeće. Kralo se cvijeće i u druge dane, ali te dane najviše. Divojke su užale sakrivati cvijeće, ali takve bi najgore prošle jer bi se njima još najviše ukralo, bez obzira di su sakrile. Kad bi momci išli u vojsku, umisto tuge i plakanja, bilo je uvik pivanja i veselja, jer u Tisnome se znalo reći: „Ko nije za vojsku, nije ni za divojku“.*³⁹

³⁷ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

³⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 126.

³⁹ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

2.2. Bratimljenje

Pobratimstvo i posestrimstvo sklapalo se do početka 20. stoljeća u crkvi za vrijeme mise sa zapaljenom voštanom svijećom u ruci. Pobratimstvo se sklapalo češće od posestrimstva, a sklapala su ga dva dobra prijatelja, odnosno dvije dobre prijateljice. Djeca jednih i drugih nisu se međusobno ženila, odnosno udavala za dva koljena.⁴⁰

*Bratimljenje je jedan od najstarijih tišnjanskih običaja. Ljudi bi u znak bratimljenja zadržali u jedno uho vericu i nosili bi je cili život. Bratinstvo se ritko raskidalo.*⁴¹

2.3. Prosidba

Prije bi se djevojka i mladić zagledali najčešće kod ovaca ili na sijelima („silima“) tj. druženjima mladića i djevojaka u večernjim satima nakon što bi se obavio dnevni posao. Sastajali bi se najčešće u kućama ili na otvorenom pa bi tu pjevali, pričali i udvarali se. Pritom je samo momak mogao birati. Prije nego što bi mladić došao isprobiti djevojčinu ruku, njih bi se dvoje najčešće vidjeli svega nekoliko puta. S mladićem bi u prošnju išla najuža rodbina, nekima majka i otac, ali češće mladićev brat ili rođak, a nekad i prijatelj. Došavši u kuću u kojoj djevojka živi s obitelji, rekao bi: „Dobra večer! Ja san u ovoj kući prvi put, a ovo je moja cura (pokazao bi na nju). Ona se meni sviđa i ja san nju zamirija pa, ako vi nemate ništa protiv, ja bi nju oženija.“ Ako bi se djevojčini otac i majka složili, oni su se smatrali zaručenima. Dolaskom u kuću, mladić bi znao darivati ukućane, a i njemu bi se znale pokloniti čarape ili *terluci*. Vjenčanje bi se odvijalo najčešće nakon nekoliko mjeseci jer je djevojčin otac morao skupiti blago koje će kćeri dati u *dotu*. Postojale su situacije kad se par volio, ali roditelji ne bi odobravali vezu. Zato bi djevojka pobjegla, otelo bi ju, tj. otišla bi „na ružne“ dok je to djevojci bilo zapravo „na lijepe“. Ponekad bi se znalo dogoditi da ni djevojka ni njezini roditelji ne žele prihvatiti mladićevu prosidbu pa bi onda mladić oteo djevojku na silu, uz pomoć prijatelja, i odveo ju k sebi gdje bi ona „prinoćila“ (eufemizam za kažnjivo djelo), a poslije toga rijetko je bilo vraćanja kući jer je djevojka postala ženom.⁴²

Momak i djevojka najprije su se potajno upoznavali i sastajali se da to ne znaju njihovi stariji jer u neku ruku, iako je to normalno, bilo se sramota sastajati, a da za to ne znaju

⁴⁰ Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: „Zrinski“, Čakovec, 1980., str. 147.

⁴¹ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnome.

⁴² Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, Vol.3 No.3 Ožujak 2011., str. 152.

stariji. Potajno se ljubovalo svugdi, a najviše u polju. Stari Tišnjani bili su uglavnom težaci i svi su odili u polje. U polje se uvijek odilo u grupama, ćakulajući i pivajući. Tu se dvoje mladih najbolje moglo viditi i upoznati, a za najti se nasamo tražila se kakva zgodica kad bi se nediljon čuvalo konje ili dikod u polju. To ni smija niko znati osim koji najbolji prijatelj ili prijateljica. Ako bi oni pasali jedno drugomu i ako su bili u godinama, jedanput je trebalo izajti prid svit, ni se moglo puno vremena sakrivati, jako je to bilo slađe i dražje. Jedanput bi se dogovorili i izabrala bi se jedna subota kad se moglo doći. Moran napomenuti da se prosilo najviše zimi, a isto tako i pirovalo jer u to doba godine nije u polju bilo puno posla i moglo se više dan zaredom stati u kući. Kad je sve bilo spremno i dogovoreno, mladić bi pozvao kojega kolegu ili bližjega rođaka da idu za nje isprositi djevojku. Š njiman bi u pravilu iša i mladićev otac. Kad bi došli prid kuću, mladić je ostajao vanka, a svi drugi ušli bi u kuću. Pozdravili bi sa „Faljen Isus“ domaćinu i svima u kući. Domaćin bi in da da sedu i tada bi počeo razgovor. Iako bi svi znali šta je na stvari (ponekad i ne bi), mladićev otac bi počeo govoriti da u njihovoj kući ima jedna mlada cura koju bi oni tili za sebe, za svoga sina, kolegu, rođaka jer se njima puno sviđa, a njih dvoje su se zagledali i volu se. Pitalo se domaćina za dozvolu da li se ona može obećati i da li ona može primiti od svoga dragoga zlato koje je njoj namijenjeno. Ako bi se u svemu složilo, oni bi se pozdravili stiskanjem ruke, a domaćin bi napunio kuburu, otvorio ponistru i ispalio u zrak. To je bija znak da je u kući veselo i da se slavi, a u isto vrijeme to je bija znak mladiću, koji je bija vanka, da je dogovor uspija i da može ući u kuću da bi darovao svoju dragu sa zlatom i novcem. On bi ušao u kuću, pozdravio i u pripremljeni vrč ili bukaru bacio bi prsten. Tada bi se svi digli na noge i počeli bi nazdravljati sa punim vrčen ili bukarom. Najzadnja bi se napila cura kojoj bi na dnu ostalo malo vina i prsten koji je uzimala i stavljala na ruku nakon šta bi se napila. Moran napomenuti da u svakoj kući nije bilo isto, već prema dogovoru. Ponekad bi otac od momka darivao curu sa zlatom, koje je naravno kupio otac, a momak bi samo stajao po strani. Ponekad je to radija i darivao lično momak. To su samo bile varijante onoga osnovnoga. Ako bi bilo vrijeme od pivanja, onda bi se i zapivalo:

O, moj družo, mili pobratime,

čini mi se da je došlo vrijeme.

Da idemo prositi djevojku,

da se drugom ne obećamo momku.

Sutradan ujutro kod divojke bila je rakija. Ona bi obavijestila sve svoje drugarice da se zaručila i ujutro rano one bi dolazile čestitati joj. Tote bi se sastalo društvo koje se, po staromu običaju, moralo počastiti. Našlo bi se na stolu fritul, smokav, kroštul, rakije, posebno one slake, i svega pomalo biranoga šta je naš stari svit najboljega moga imat u kući. Cura bi taj dan odila na veliku misu na koju bi je pratila neka teta ili strina. Za tu prigodu bi se posebno okitila i obukla. Ako u kući ne bi imala lipe robe, posudila bi je u svoje prijateljice. Taj dan ona je bila u centru pažnje i svi bi se za njon okrićali i gledali je kako se obukla. Nakon mise na velikin vratima dočeka bi je momak i odveja bi ih zajedno doma u svoju kuću na ručak. Za ručkon buduća bi je sekrva darovala sa nešto preje, vune i s kojim lipin šudaron. Na ručku bi se stalo do iza večernje, a onda je momak ponovo pratija doma. Ona bi napadno nosila zavežljaj da se vidi kako je lipo darovana. Pratilja bi ostala doma, a momak je ima pravo da prvi put javno prošeće sa svojon divojkon kroz selo da ih svi vidu, ali se ta šetnja nikako nije smila produžiti do iza „Zdravo Marije“! U prvi dan, ujutro rano, cura bi uranila na Rozu (izvor vode), zagrabila sigalj, uzela sa sobon nekoliko poljskih metal i požurila do momkove kuće da mu pomete dvori, da budućeg sekra i sekrvu dočeka isprid vrat, zazove prvi put „Majo i Čačo“ i nalije in u kajin vode da se umiju. Sa ovin bi čitav obred i ceremonijal bija gotov. Sad su se užurbano vodile pripreme za skoro vinčanje. Kako je to bilo najbolje vrime mladosti, ništa nije prolazilo bez pisme i veselja.

A moj družo, ajmo se napiti,

Marica te dala pozdraviti.

I rekla je da čekaš kod skule

baš večeras oko osme ure.

Volin, draga, ja tebe ljubiti

neg u rajju s anđelima biti.

Šta će meni anđeli u rajju

kad me tvoje oči ne gledaju.

*Volin, draga, ja ljubiti tebe
nego majku koja rodi mene.
Mati moja za kratko je vrime,
a ti draga na duge godine.*

*Misec leti priko neba plava,
moja draga slatki san zaspala.
Spavaj, spavaj, jutrenja Danice,
u postelji bila golubice.*

*Došli su ti anđelići mali,
oko tebe kolo zaigrali.
Lipi su ti vijenac donosili,
u dvorove tvoje dolazili.*

*Oj, divojko, pero i peralo,
sve se moje grlo izderalo
Pivajući oko tvoga dvora,
draga dušo, očeš biti moja.*

*U Tisnomu cura je za mene,
ka je lipša od ruže rumene.
U nju san se zaljubija jako,
a druge ne volin nikako.*

*Ljubav našu ne rastavi niko
pa da dojde malo i veliko.
Pa da dojde crni vrag iz pakla,
ljubav naša uvijek je jednaka.*

*Ti jedina jesi moja bila
i bit ćeš vazda dušo mila.
Bez tebe mi ne miriše cviče,
di ti nisi, za me nema sriće.*

*Nije znala ni u gori trava
da si mi se ti ljubiti dala.
A sad znade i u gori cviče
da me ti dušo ostavit nećeš.*

*Ja san deblo, ti si moja grana,
na mom srcu ti ležiš odavna.
Ako li mi ko posiće granu,
i deblu će zadat tešku ranu.*

*Spavaj, draga, ako ti se drima
jer do sanku milijega nima.
Spavaj, draga, moje crno oko,
sunce se podiglo visoko.*

*Ja od srca zapivati,
moga draga oču razveselin.
Stoj veselo, milo drago moje,
evo tebe vjerenica zove.*

*Cvati, cvati u mojoj mladosti,
srca moja jedina radosti.
Cvati, cvati jer ćeš biti moja,
samo za te živi duša moja.*

*Sve ću, sve ću, samo jedno neću,
oči plave dati za garave.
Da se oči kupuju za pare,
ja bi dragoj kupija garave.*

*Jedna misal meni u pameti,
drugu neću nikada uzeti.
Osin tebe koja si mi jedina
dragost moja i moja milina.*

*Ja san cura, ime mi Marica,
na ruci mi od zlata vitica.
Što je mene darovalo milo
sa vojanice kad je dolazilo.*

*Oženi me, dragi, do prvoga,
ako nećeš, ja ću za drugoga.*

*Oženi me oli me zaruči,
ako nećeš, onda mi poruči.*

*Zelen bore pod njen nema niko,
pod njen ćemo ladovati, diko.*

*Ladovati ja i drago moje,
zelen bore širi grane svoje.*

*Ti si, draga, na mojemu srcu
ka rosa na žarkome suncu.*

*Bez sunca će uvenuti cvijeće,
naša ljubav rasti se neće.*

*Poljubit ću bilu vilu moju
koja mi je na srdašcu mome.*

*Koja mene za dragoga ima,
istinu ću ja kazati svima.*

*Ljubav naša da je ne kraj svijeta,
sastat će se, niko joj ne smeta.*

*Ljubav naša divnoga uzora,
kajno voda divnoga izvora.*

*Koliko je ankora u moru,
toliko si ti u srcu momu.
Koliko je nebo sa zvezdama,
tolika je ljubav među nama.*

*Mili Bože, je li srce svako
u ljubavi spleteno jednako?
Kako moje i dragoga moga
zaljubljeno jedno u drugoga.*

*Vedro nebo, šareni oblaci,
Dojdi, draga, ukredi se majci.
Vedro nebo, zvezdan okovano,
ja i moje drago rukovano.*

*Kad kroz selo pitaju me žene
za kim mlado moje srce vene.
Ne vene mi za staricom majkom,
već mi vene za divojkon mladon.*

*Sićaš li se, zlato, noći one
kad je misec nebom zaplovio,
kad je misec nebom zaplovio,
ja sam tebe, zlato, poljubio.*

*Pala si mi ti na grudi moje,
ja poljubim medne usne tvoje,
ja poljubim medne usne tvoje,
sićaš li se, zlato, noći one.*

*Evo ti se kunem iz dubine
sa dvadeset i prve godine.
Osamnaest lita san imao
prvi cjelov kad san tebi dao.*

*Znaš li, dragi, onu šljivu ranku
di smo nekad bili na sastanku.
Pamtim, draga, kako ne bi znao,
šljiva sam ti sa grana ubrao.*

*Dal se sićaš šta je poslin bilo
kad si šljive sabra mi u krilo.
Kako ne bi, draga, zapantija,
tad san prvi put te poljubija.*

*Sićaš li se, draga, onoga mista
na livadi kraj staroga brista.
Tu je lipše od samoga raja,
tu je misto naših uzdisaja.*

Ponekad se dešavalo, iako ritko, da bi se mladi razišli iz raznoraznih razloga. Svaka ljubav bila je predmet mnogih razgovora i ćakula, ugodnih i manje ugodnih i bilo bi svega pomalo. Uvik bi se našlo onih koji bi mudrovali da dvoje, koji se volu, odgovaraju ili ne odgovaraju jedno drugome. Nalazili bi in kojekakve mane i nedostatke. Zato se znalo desiti da se momak pridomisli pa više ne bi tija onu koju je isprosija. O takvima bi se ispivale pisme koje su se poslin pivale javno na ulici. Pisma sadržava kletvu ili molbu divojke da je ne napušta, da ga ona ipak voli. U pismama se ne bi kleli samo momci, nego i oni koji su ih omrazili, roditelji koji nisu bili zadovoljni njihovom ljubavi i svi oni za koje se držalo da su krivi njihovu rastanku. Bilo je i slučajeva da je cura bila zaručena za nekoga momka po očevoj želji ili želji starijega brata. Kao žensko, ona se obično tim naredbama muških u kući pokoravala, iako ogorčena u srcu i s velikom tugom. Njena tuga bila je tin veća ako je već nekoga potajno volila, a nije nikako smila biti š njim zbog društvenog položaja. U sljedećim pismama ćemo osjetiti šta su sve te cure ili momci osjećali i kako su primali k srcu novonastalu situaciju:

Dragi, dragi šta mi ljubav kratiš,

šta mi ljubav za ljubav ne vratiš.

Već ubijaš moje srce bolno

koje mi je za tobom nevoljno.

O, moj dragi, tvoja stara mati,

svako zlo će ona dočekati.

Šta je mene od tebe rastala,

svaku zloću ona dočekala.

Moja draga, moja zanoveti,

duge kose i kratke pameti.

Draga moja, dugo se volimo,

šteta bi bila da se rastavimo.

Oko moje na daleko bira.

O, moj dragi, ja ti nisan kriva.

Kriva ti je dušmanska desnica

da neš moga uživati lica.

Krajen prošlog i početkon ovog stoljeća mnogi momci i mladi, tek oženjeni, ljudi odoše u daleki svit trbuhon za kruvon. Od zemlje se više ni moglo živiti i tako su bili prisiljeni napustiti stari kraj za koju godinu, dok ne bi nešto stekli pa se ponovo vratili. To je, naravno, najviše pogađalo one koji su ostajali, a to su pretežno bile mlade žene i divojke koje su već bile zaručene. Naši ljudi su najviše putovali u Ameriku, a posli nekog vrimena i u Australiju di ih i danas najviše ima. Jedina komunikacija bila su pisma koja su putovala jako sporo jer se veza među kontinentima obavljala jedino parobrodon. Cure su dosta svojih pisama pisale u stihovima koje su kasnije kazivale svojim prijateljicama pa su se tako i počele pivati po ulicama.

O, moj dragi, sunce iza gore,

prije nego pojdeš plovit more,

dojdi k meni, ružice rumena,

usred moga srca usađena.

Piši, dragi, svako malo vrime,

neću tvoje zaboravit ime.

A ti, Mare, golubice bila,

otpiši mi ako budeš živa.

Piši, draga, nije karta skupa,

srce mi se u suzama kupa.

*Da su karte zelene livade,
ne bi moje isisale jade.*

*Piši, dragi, svake nediljice,
ti ne žali dinar dopisnice.*

*Piši, dragi, ne žali dinara,
nek se naša ljubav razgovara.⁴³*

2.4. Svadba – pir

U prošlosti po mladu bi se dolazilo ili konjem ili zaprežnim kolima (posebno u Dalmatinskoj zagori). Kola i konje okitilo bi se bršljanom ili nekim drugim cvijećem. Mladoženja bi sa svojim svatovima došao na svadbu kod mlade kod koje bi ostali do večeri kada bi otišli kod mladoženje. Nezaobilazni su bili barjaktar i stari svat koji je bio zadužen za atmosferu na piru. Kad bi se došlo po mladu, igralo bi se kupovanja, traženja mlade ili podvaljivanja druge.

Vjenčanja su se prije odvijala najčešće u jesen, najplodnije doba godine. Pekli bi se janjci i spremali *važol*, kiseli kupus i *vritule*. Mlada bi, po starom običaju, darivala najmlađe dijete muževe rodbine – isplela bi mu čarape i napunila ih bademima. Mladima bi na svadbi bacala orahe, bademe ili jabuke. Također bi bacala jabuku preko svoje nove kuće i, ako bi uspjela, bio je to znak da će biti dobra domaćica i gazdarica kuće. Nakon što bi par otišao spavati, običaj je bio da se ujutro nevjesta prva dignu i pomete kuću i sve sredi. Kada bi se digli svekar i svekrva, morala bi ih poljubiti, umiti, a, u znak poštovanja, svekrvu počesljati i isplesti joj kosu. U nedjelju nakon vjenčanja roditelji mlade došli bi vidjeti gdje se njihova kći udala. Djevojci bi se u dotu dala oprava, marama, čarape, *sukanci* (pokrivač od ovčje vune), *velence*, a i škrinja u koju bi to mogla spremiti. I zetove se darivalo, najčešće *terlucima*.⁴⁴ U nastavku

⁴³ Zapisala sam 2013. godine u Tisnome. Kazao mi je Frane Pavić rođen 1957. u Tisnom.

⁴⁴ Dragić. Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, Vol.3 No.3 Ožujak 2011., str. 153.

slijedi opis svadbe u Tisnome koja je u mnogočemu slična gore navedenoj, ali su vidljive i brojne razlike.

Svadba, odnosno pir, se priprema od onoga dana kada su se dvoje mladih zaručili. U stara vremena pir je zna trajati i po nekoliko dan. Cura bi sa svojom materom spremala dotu, a otac se, u dogovoru s budućim prijateljima, mislija o drugim stvarima. Neke cure su se veselile piru i životu sa svojom dragin. Druge su bile žalosne šta napuštaju svoje ukućane i roditeljski dom. Posebno su bile žalosne one koje su odlazile u koje drugo mjesto. U staro doba pir bi bija u sridu. Svati bi se skupljali kod momka i kod djevojke, ovisi koji ih je domaćin pozva. Svi su bili obučeni u narodne nošnje. Ako bi se djevojka vinčavala pod vijencem, svi njezini svati bili bi u crvenom, a muški bi imali koporane i na glavi crvene kape. Svati od momka tada bi bili u crnoj narodnoj nošnji. Muški bi tada nosili crne ili modre gaće i crne đilete bez kape, a isto tako i momak bi bija obučen u đilet. Ako bi cura izabrala da se vinča pod bilin velon i krunon, njezini svati bili bi u crnoj narodnoj nošnji, muški u điletima, a momak bi tada nosija koporan i svi njegovi svati bi bili u crvenom, muški u koporanima i sa crvenim kapama. U neka doba po dogovoru momak bi se sa svojom svatima uputija prema kući svoje drage. Na čelu bi bija barjak (trobojnica) na komu bi visila dva kolača, koji šudar i jabuka zavezana špagon. To je bilo za nje kad se svrši pir. Išlo se pivajući i pucalo se iz svega šta bi se našlo pri ruci. Kad bi se došlo prid kuću djevojke, tribalo je izmamiti, dobiti je. To svaki puta nije bilo ni tako jednostavno. Tada bi se obično zapivalo:

Dajte naše, ne pitamo vaše,

dajte našu kićenu djevojku

šta ste našem obećali momku.

Dajte naše, ne pitamo vaše...

Kad bi roditelji napokon pustili djevojku prid svatove, moglo se malo počiniti, zapivati i okripiti onim šta su domaćini spremili. Kad je bilo vreme, djevojka se opraštala od svojih najmilijih u kući. Uza svo pivanje i veselje, malo je bilo onih djevojaka koje ne bi zaplakale u ovom momentu. Tada se obično pivalo:

Zbogom, oče, sva moja rodbina,

iđen dragom kog san zavolila.

Svi ste mili i svi ste mi dragi,

al je dragi od sviju najdraži.

Zbogon, oj vi mile drugarice,

majci mojoj donesite vodice

da ne pere lice u suzama,

drugarice, ostavljan je vama.

Tada se odilo na vinčanje. Najprije bi odija barjak, zatin nevista koju bi vodili kum i diver, a zatin svi ostali svati. Momak bi odija najzadnji, a njega bi vodila mlađa sestra od divojke ili koja njezina bliža rodica. Kad je vinčanje obavljeno, išlo se momkovo kući. Nevistu je sad vodija njen muž, a sa strane su ih pratili kum i diver. Veselju ne bi bilo kraja i pivalo se cilin puten tako da se izdaleka moglo čuti da iđu pirjaci. Isprid momkove kuće nevistu su dočekivale sekrva i zava. Zava je u rukama imala malo dite. Kad bi došla do njih, sekrva bi pozdravila svoju mladu nevistu i poljubila, a tako i zava, i dala bi joj u ruke ono malo dite kojega bi nevista digla u zrak i poljubila. To je bija znak i želja da bi i ona bila plodna i da bi rodila svoje potomstvo. Nakon toga dite bi se darovalo bičvama ili kojim drugin prigodnin daron. U starije doba sekrva bi uza se imala jedan pijat na komu bi bili češalj i perjanice. Nakon šta bi poljubila nevistu, dala bi joj u ruke taj pijat, a ona bi uzela češalj, počešljala bi kuma, divera i ostale svate i zatakla bi im za kape perjanice. Onima bez kape zatakla bi perjanice na prsi. Još bi se tu na vratima nevesti dala metla u ruke da bude vridna, marljiva, poštena, čista i poslušna u novoj kući. Za to vrime bi se pivalo :

Veseli se, đuvegije majko,

doveli smo tvoje sunce žarko

koje će ti rano uraniti,

dvor pomesti i vode doniti.

Sad bi se zaselo malo duže i svatovi bi se počastili sa svim šta bi in domaćin iznija na stol. Oni koju su tili, koji su bili mlađi i dokoni, išli bi kroz selo pivajući i igrajući kolo (traulin). Dosta njih bi išlo svojih kućama da pripreme svoj dar za večeru. Još dok bi se vidilo, oni koji su ostali sa mladencima u kući, išli bi kroz selo sa barjakom i mladencima na čelu, od kuće do kuće onih koji su na piru, kako bi pokupili darove. To bi obično bila koja damljana vina, koja turta, prošek. U povorci se na vidljivomu mistu nosila velika pogača koja je služila za molitvu. Kod svakoga, di bi stali, bili bi počašćeni. Kad bi se vraćali, na najširem prostoru izvela bi se nevista u kolo. Svi svatovi s darovima u rukama uvatili bi se u kolo koje se samo korakon okrićalo. Nevisti bi se zavezala traveša okolo boka i u nju bi se natrpalo mendul, orihov, smokav i bombonov kojima bi ona posipala svate koji su se vrtili u kolu i sve one koji su stajali okolo kola. Kad je to bilo gotovo, kolo bi se okrenulo za tri puta i išlo bi se na večeru. Večera nikako nije smila proći bez lipe spize, pogotovo pečene janjetine. U neko doba momak bi uzeja komad pleća od janjeta i vina i to bi nosija babi i didu (divojčinoj materi i ocu) jer oni nisu smili prisustvovati na piru i večeri. Kada je večera već bila pri kraju, počeja bi završni ceremonijal. Za početak je bila zdravica. Diga bi se na noge neko od bliže rodbine i u pismi bi ispiva zdravicu mladencima za sritan brak, da ih kroz život prati srića i blagoslov Božji. Nakon toga slidila je molitva. Diga bi se glavni svat, uzeja bi onu veliku pogaču koja je bila ukrašena raznin ukrasima od tista, među kojima su se isticale figure momka, divojke i malog diteta u kuni. Uz to, obavezno bi bila ukrašena i s trobojnicom. Svi bi se digli na noge, a glavni, koji je vodiya molitvu, počeja bi pivati i svi su prihvaćali lupajući nogama o pod.

Tarala se pogača

s ovim stolom gospodskim,

s ovim pasom svilenim, s ovom zlatnom jabukom,

molitva se daje našem bratu i nevisti zdravlje!

To bi se ponavljalo sve dotle dok se pogača nije tri puta okrenula oko ciloga stola. Svi prisutni morali su je primiti od svog sustolnika i, trkaljajući, dodati je sljedećem do sebe. Kada je bilo gotovo s pogačom, nastavilo bi se s vrćen ili bukaron najboljega vina. Sad bi se izminile riči:

Toči, toči, protoči

S ovim stolom gospodskim....

Uz ovu pismu još bi se dodalo:

Ova čaša orijova,

pod joj srebron potkovano,

svi ćemo je redon piti

i svi ćemo zdravi biti!

Iz bukare ili vrča moralo se piti. Svako, ko ju je primija u ruke, mora je malo potegnuti i onda dodati drugome, i tako sve redon. Ako bi se naša koji da potegne malo više, jer bilo je birano vino, onda bi se njemu u čast malo zapivalo, narugalo:

Ko za dugo čašu drži,

njemu žena u nos prdi...

Pogača bi se zatim podilila u dva dila od kojih bi se jedan spremija za uvečer kad bi mladenci pošli leći (nosija bi se š njima). Tako i jedno pleće od janjeta, ako ogladnu, da im se nađe pri ruci. Drugi komad bi se sutra dilija ukućanima i najbližoj rodbini. Nakon svega ovoga na red je došla borba kuma i divera s kolačima. Na pod prostorije prostrija bi se kaban na kojega bi legli mladenci i svoje ukućane, oca, mater, braću, sestre pitali bi za oprostjenje. Oni su tada ulazili u novu, samostalnu obitelj i nisu tili biti ni sa kin u zavadnji. To je smisao ovog običaja. Kad bi dobili oprostjenje, njima s live i desne strane sili bi kum i diver sa kolačima u rukama. Oni bi udarali jedan drugome u kolač sve dok jednome ne bi puka. Onaj komu kolač ostane cili, dobiva i onaj drugi puknuti i on ima pravo otpratiti mladence u kamaru za spavanje, a nevesti u sobi izuti cavate. Sa tin ceremonijalon večera je bila gotova.

Slidila je još kudilja koja je bila u prvu nedilju po vinčanju. Nevistu bi sekrva ili neka ženska iz kuće pratila u crkvu i vodila do novoga mista na kojemu će odsada siditi i klečati. Posli mise muž i žena, s onon koja je pratila nevistu u crkvu, odili bi na ručak u kuću od neviste. Do poslin večernje kod nje bi se skupili svi njezini svati i kad bi svršila večernja, prinašala bi se njezina dota. Obično bi se našla dva jaka muška koja bi na jednoj jakoj drvenoj štangi, vezanoj konopima, nosili škrinju u kojoj se nalazila dota. Oni bi malo i izvađali da se vidi kako je škrinja teška, kako je jedva nosu od velike težine. Na čelu povorke nosila bi se kudilja

puna vune, preje, šudarov. Sve pisme, koje bi se taj dan pivale, imale su posebnu melodiju koja se pivala samo na kudilji. Kod momka u kući dočekali bi ih njegovi svati i tote bi se još jedanput dobro ispivali i počastili. Čitav običaj završava s time da bi sljedeće nedilje otac i mati od cure dolazili k njoj na ručak u novu kuću.

3. Zašto u Šibeniku nema vjenčanja tijekom svibnja?

Opće je poznato da je Šibenikom harala kuga tijekom 17. stoljeća te da je doslovce odnijela polovicu gradskog stanovništva. U to je vrijeme u Šibeniku živjela jedna djevojka, plemićkog podrijetla koja je bila zaljubljena u mladića koji nije pripadao njezinom društvenom sloju. Ljubav im je tako bila zabranjena. Stoga je djevojka obećala sebi i Bogu da će pomagati kome god može tijekom tih strašnih mjeseci i da će se zarediti u samostanu benediktinki ako se kuga završi. Kuga je naposljetku prestala harati, a mlada djevojka ušla je u samostan benediktinki. Od tog vremena, sve do danas, u Šibeniku nema vjenčanja tijekom svibnja. Naravno, to je samo nepisano pravilo, ali toliko čvrsto u svijesti Šibenčana, da se niti jedan par, zbog straha od nesreće koja bi im se mogla zbiti, neće odlučiti vjenčati tijekom svibnja.⁴⁵

5. Zaključak

Tisno je mjesto na otoku Murteru koje je dobilo ime po tjesnacu kojeg su naselili prvi stanovnici mjesta. Oni su zauzeli sjeveroistočni dio otoka. Najstariji hrvatski naziv za mjesto – Tishno, nalazi se na nacrtu iz 1567. godine koji se nalazi u Muzeju grada Šibenika. Mjesto je nekoliko puta mijenjalo naziv. U vrijeme Austrougarske i izrade topografskih karata naziv Tisno preveden je na talijanski Stretto. Kasnije, za vrijeme Jugoslavije, promijenjen je u Tijesno iako su stanovnici, u skladu sa svojim ikavskim govorom, sebe nazivali Tišnjanima i svoje mjesto Tisno. Službeno je naziv Tisno uveden nakon osamostaljenja Republike Hrvatske.

Prikupljajući i proučavajući tišnjske običaje i uspoređujući ih s drugim krajevima Hrvatske, uočava se koliko je zapravo bogata tradicija jednog geografski malenog prostora s

⁴⁵ Zapisala sam 2013. godine u Šibeniku. Kazala mi je Željka Ljubić (djev. Karadole) rođena 1958. godine u Šibeniku.

malim brojem stanovnika. Danas se, nažalost, veliki broj običaja izgubio i oni postoje samo u sjećanjima najstarijih žitelja sela. Posebice se to odnosi na običaje vezane za Badnjak i vjenčanja. Danas se više nigdje ne mogu vidjeti paljenje drva badnjaka i nekadašnji svadbeni običaji, a to je veliki gubitak za stanovništvo i njegovu svijest o pripadnosti jednom prostoru i njegovoj tradiciji. Ipak, sve veći broj mladih, najviše zahvaljujući turizmu i ponudi autohtonih običaja i hrane, istražuju običaje svojih starih kako bi znatiželjnicima pokazali bogatu povijest i običaje svog rodnog mjesta.

Rječnik

avlija – dvorište seoske kuće

bajame – bademi

balati – plesati

baškotin – dvopek

bob – mahuna

botoljun – boca

bravinci – ovčice

bukara – vrč

cavate – vrsta obuće

ćakulati – pričati

dikod – ponekad

diver – suprugov brat

dota – miraz

dušman – neprijatelj

đilet – dio odjeće bez rukava

đuvegija – mladoženja

galetin – kolač ili pogačica

kaban – zimski ogrtač

kadenjak – mirisan dim

kaditi – paljenjem mirisne tvari širiti kâd u obredne ili praktične svrhe

kamara – soba

kandela – svijeća

klada – panj u drveta

koleda – oganj

komin – peć na drva

komoštre – verige, lanac o koji se vješa posuda u kojoj se kuha na ognjištu

koporan – muški gunj od sigava sukna

kubura – vrsta puške

kuna – kolijevka

kurat – skrbnik, čuvar

lancun – plahta

lašje – lakše

mendula – badem

nažgati – upaliti

oditi – ići

armerun – ormar

pazar – pijaca, sajam

pijat – tanjur

ponistra – prozor

postole – cipele

rondati – neskladno zvučati, proizvoditi isprekidane zvukove

sekrva – muževljeva majka

sekar – muževljev otac

sigalj ili kajin – dublja, metalna posuda s ručkom, s kojom se iz bunara hvatalo vodu

skula – škola

slako – slatko

sopra – sve što je ponuđeno na stolu

spiza – hrana

suk – neotesano drvo

šenica – pšenica

šeteman – tjedan

škafetin – ladica

šudar – rubac, marama

terluci – obojci koji su se, navučeni na muške čarape, nosili ispod opanaka

tica – ptica

traveša – pregača

užati – običavati

vamin – vama

važina – limena posudica

važol – grah

velenci – vunene deke

verica – naušnica

vritule – fritule

zadivati – staviti u što

zava – muževljeva sestra njegovoj ženi

Izvori

1. Frane Pavić, rođen 1957. godine u Tisnom.
2. Marija Ljubić (djev. Nakić), rođena 1941. godine u Mirlović-Zagori.
3. Željka Ljubić (djev. Karađole), rođena 1958. godine u Šibeniku.

Literatura

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
3. Botica, Stipe, *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
4. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
5. Colić, Ante, *Iz prošlosti Tisnoga*, Čakovec: „Zrinski“, Čakovec, 1980.
6. Dragić, Marko, *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*, Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2016, 149-179.
7. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 303-323.
8. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440.
9. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No. 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
10. Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 21, No. 1, Split, 2014., str. 103.-123.
11. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8/1, Zadar, 2013., str. 155-188.

12. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
13. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010., str. 467-488.
14. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
15. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007.
16. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, Vol.3 No.3 Ožujak 2011., str. 123-174
17. Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius, god. 2, br. 2, Split, 2009., str. 151-181
18. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
19. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
20. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
21. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971.
22. Vulić, Sanja, *O pučkim imenima blagdana sv. Martina i martinjskom nazivlju u čakavštini, štokavštini i kajkavštini*, Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi, Vol.XLI No.1-2 Studeni 2013., str. 95-96.

Sažetak

Tisno je mjesto na otoku Murteru spomenuto pod imenom Tishno prvi put u 16. stoljeću, a zasigurno naseljeno i ranije. Od najranije povijesti otok, kao i mjesto Tisno, gravitira prema Šibeniku u čijem se arhipelagu i nalazi. Tisno je dobilo ime po uskom tjesnacu koji dijeli dva dijela mjesta, otok i kopno. Upravo je zbog tog tjesnaca otok Murter nešto kasnije naseljen u odnosu na ostale otoke u okolici jer je do njega bilo lako doći s kopna.

U ovom radu sakupljen je dio tišnjanskog kulturnog blaga sačuvan zahvaljujući kazivačima koji su ga vrijedno prikupljali od svojih starih i zapisivali. Zapisi su dokaz duge tišnjanske povijesti i bogatih običaja u mnogočemu sličnih običajima susjednih mjesta. Nažalost, veliki broj običaja je nestao i zaboravljen je. Ipak, uvijek postoje ljudi koji ulažu trud u njihovo očuvanje i prenošenje na nove generacije shvaćajući koliko je to važno za očuvanje narodnog identiteta.

Summary

CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY OF TRADITIONAL CULTURE OF TISNO

Tisno is a place on the island of Murter mentioned under the name Tishno for the first time in the 16th century, and certainly inhabited earlier. From the earliest history, the island, as well as the town of Tisno, gravitates towards Šibenik in whose archipelago it is located. Tisno is named after a narrow strait that divides two parts of the town, the island and the mainland. Because of that strait the island of Murter was inhabited later than other islands in the area because it was easy to reach from the mainland.

In this paper, part of the cultural treasure of Tisno was preserved thanks to the tellers who collected it from their old and then wrote it. Records are proof of the long history of Tisno and rich customs that have many similarities to the customs of neighboring places. Unfortunately, a great number of customs have disappeared and are forgotten. Still, there are always people who strive to preserve them and transfer them to the next generation, realizing how important it is to preserve the national identity.

Key words: oral literature, church-folk heritage, Christmas customs, carnival, Easter, St. John, all saints day, St. Martin, former life, oral tradition